PIAAC IN FOCUS 3:
VOLWASSENEN MET ZWAK ONTWIKKELDE VAARDIGHEDEN: ONTWIKKELINGEN SINDS 1996

Samenvatting

- Na het IALS onderzoek van 1996 (International Adult Literacy Survey) naar de vaardigheden van volwassenen is met het PIAAC-onderzoek nieuwe informatie beschikbaar om onder andere de vaardigheden van specifieke groepen volwassenen te onderzoeken. We kijken in deze PIAAC IN FOCUS naar de zwak presterende volwassenen.
- Het hoogste opleidingsniveau van de zwak presterenden (i.e. percentiel 25) is toegenomen tussen 1996 en 2011: waar in 1996 nog 73% ten hoogste het lager secundair onderwijs afwerkte, is dit afgenomen tot 42% in 2011. Bovendien is het aandeel zwak presterenden dat het hoger secundair onderwijs afwerkte toegenomen in dezelfde periode, namelijk van 24% naar 49%.
- De zwak presterenden dat het hoger secundair onderwijs of het hoger onderwijs afwerkten, presteren in 2011 slechter dan in 1996. Hoewel de veranderde leeftijdsstructuur dit ten dele kan verklaren, rijzen er ook vragen over de waarde van een diploma/getuigschrift.
- Tussen 1996 en 2011 zijn de prestaties van volwassenen vanaf 35 jaar verbeterd. Verklaringen hiervoor zijn het hogere opleidingsniveau, maar ook de hogere tewerkstellingsgraad.

Inleiding

In het Vlaamse PIAAC-rapport werd vastgesteld dat volwassenen met het diploma secundair of hoger onderwijs, de zwakst presterenden (i.e. percentiel 5) het in IALS (International Adult Literacy Survey; 1996) beter deden dan in PIAAC voor geletterdheid (Cincinnato & De Meyer, 2013). De vraag waarin deze groep zwakst presterenden in PIAAC precies verschilt van de zwakst presterenden in IALS dringt zich dan ook op. Deze verschillen werpen immers een licht op mogelijke verklaringen voor de slechtere prestatie van de zwakst presterenden in PIAAC. De belangrijkste vraag van dit rapport is dus:

- Waarin verschilt de 'zwakkere' groep in PIAAC ten opzichte van IALS?

De groep zwak presterenden wordt geoperationaliseerd als de 25% zwakst presterenden volwassenen op de geletterdheidsschaal. Deze groep wordt verkozen boven de 5% of 10% zwakst presterenden zodat de steekproefaantallen voldoende groot zijn voor betekenisvolle vergelijkingen. Het verschil in samenstelling van deze groep in PIAAC ten opzichte van IALS wordt onderzocht op basis van de achtergrondkenmerken geslacht, leeftijd,

opleidingsniveau, sociaal-economische status, migratiestatus, eerst gesproken taal thuis en tewerkstellingssituatie. Het algemene verschil in samenstelling wordt ook nog verder opgesplitst naar een verschil in samenstelling naar opleidingsniveau en leeftijdscohorte.

Samenstelling van de groep zwak presterenden

Figuur 1 toont aan dat de verschillen in scorespreiding tussen PIAAC en IALS relatief klein zijn. Specifiek voor de groep zwak presterenden (i.e. percentiel 25), behaalden zij een score van 246 in IALS en 251 in PIAAC. Deze scores zijn niet significant verschillend. De zwak presterenden uit PIAAC presteren dus op hetzelfde niveau als de zwak presterenden van IALS.

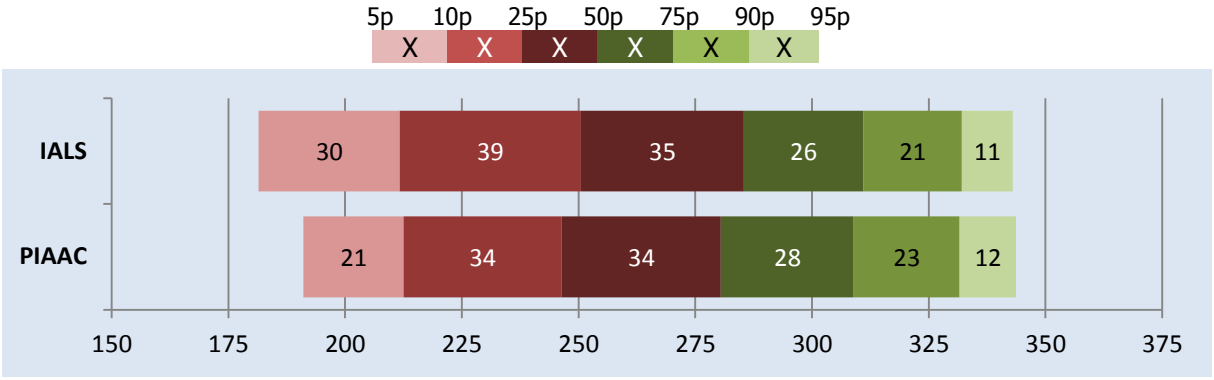

Bron: Cincinnato & De Meyer, 2013, p. 251
X= puntenverschil tussen percentielen

Figuur 1: Spreiding van de geletterdheidsscores overheen de percentielen – IALS en PIAAC

Ondanks het feit dat de gemiddelde geletterdheidsscore van de zwak presterenden tussen IALS en PIAAC dezelfde is gebleven, stellen we toch vast dat de samenstelling van de groep is veranderd (tabel 1). Eén van de opmerkelijkste verschillen is de verandering in opleidingsniveaus van de zwak presterenden. Waar in 1996 de groep zwak presterenden voor bijna een vierde (73%) uit volwassenen bestond die ten hoogste het lager secundair onderwijs afwerkten, is dit teruggevallen tot 42% in 2011. Deze terugval valt te verklaren door de verhoging van de leerplicht tot 18 jaar begin jaren ’80 van de vorige eeuw. Deze leeftijd valt immers meestal samen met het afwerken van het hoger secundair onderwijs. We zien dan ook dat, onder de zwak presterenden, het aandeel volwassenen dat het hoger secundair onderwijs afwerkt verdubbeld is tussen 1996 en 2011 (van 24% naar 49%). Maar toch is het opmerkelijk dat dit verhoogd scholingsniveau van de zwak presterenden niet gepaard is gegaan met een verhoogde vaardigheid in geletterdheid (cf. supra).

Andere opmerkelijke verschuivingen in de samenstelling van de groep zwak presterenden bevinden zich ten eerste op het niveau van de migratiestatus en taal. Zo zien we dat zowel het aandeel migranten (i.e. niet geboren in België) als het aandeel anderstaligen (i.e. eerst gesproken taal is niet het Nederlands) onder de zwak presterenden is verdubbeld tussen 1996 en 2011 (resp. van 7% naar 16%, en van 8% naar 16%). Binnen de leeftijdscohorten ziet men eveneens significante verschuivingen. Enerzijds is het aandeel 55- tot 65-jarigen onder de zwak presterenden toegenomen (van 31% naar 39%), terwijl anderzijds het

aandeel 35- tot 44-jarigen is afgenomen (van 24% naar 15%). Aangezien migranten, anderstaligen en ouderen gemiddeld zwakker presteren voor geletterdheid (Cincinnato & De Meyer, 2013) en deze groepen ook sterker vertegenwoordigd zijn onder de zwak presterenden in PIAAC dan in IALS, verklaart dit mogelijk waarom de zwak presterenden in PIAAC niet significant beter scoren dan in IALS ondanks het toegenomen opleidingsniveau. Desalniettemin kan men zich vragen stellen bij de waarde van een diploma secundair onderwijs indien men moet vaststellen dat de toegenomen scholing, in het bijzonder bij het laagste kwartiel, niet gepaard is gegaan met een toegenomen vaardigheid (in geletterdheid).

Tabel 1: Samenstelling van de Vlaamse groep zwak presterenden (i.e. geletterdheidsscore kleiner of gelijk aan percentiel 25) – IALS en PIAAC.

	IALS (1996)		PIAAC (2011)	
	%	St. fout	%	St. fout
Geslacht				
Man	41	(2,60)	47	(1,33)
Vrouw	59	(2,60)	53	(1,33)
Leeftijd				
16-24	7	(2,18)	10	(0,80)
25-34	12	(2,06)	10	(0,83)
35-44	24	(1,96)	15	(0,96)
45-54	25	(2,00)	25	(1,01)
55-65	31	(1,75)	39	(1,33)
Opleidingsniveau (hoogst behaalde diploma)				
Basisonderwijs of lager (≤ BO)	42	(2,79)	15	(1,03)
Lager secundair onderwijs (LSO)	31	(2,17)	27	(1,41)
Hoger secundair onderwijs (HSO)	24	(1,93)	49	(1,56)
Hoger onderwijs (korte type) [HO (kt)]	2	(0,41)	6	(0,68)
Hoger onderwijs (lange type) & universitair onderwijs [HO (lt) +UO]	1	(0,33)	2	(0,44)
Sociaal-economische status				
Beide ouders geen diploma secundair onderwijs (< SO)	85	(3,12)	66	(1,42)
Tenminste één ouder diploma secundair onderwijs (SO)	11	(2,21)	26	(1,41)
Tenminste één ouder diploma hoger onderwijs (HO)	3	(1,64)	8	(0,87)
Migratiestatus				
Autochtoon	93	(1,57)	84	(1,12)
Migrant	7	(1,57)	16	(1,12)
Taal (eerst gesproken taal)				
Nederlandstalig	92	(3,38)	84	(1,03)
Anderstalig	8	(3,38)	16	(1,03)
Tewerkstellingssituatie				
Tewerkgesteld	42	(2,59)	56	(1,13)
Gepensioneerd	14	(1,47)	15	(0,96)
Werkzoekend	10	(2,80)	7	(0,64)
Student	4	(1,26)	6	(0,67)
Huishouden	26	(2,27)	9	(0,78)
Andere	5	(1,67)	8	(0,74)

Samenstelling van de zwak presterenden volgens opleidingsniveau

In figuur 2 is duidelijk te zien dat de zwakst presterenden (i.e. percentiel 5) onder de volwassenen die het hoger secundair onderwijs of het hoger onderwijs afwerkten het in PIAAC slechter doen dan in IALS. Maar ook het laagste kwartiel, de zwak presterenden, behaalden in 1996 een maximumscore die significant hoger is dan in 2011: ten eerste behaalden volwassenen die het hoger secundair afwerkten in 1996 nog een maximumscore van 267 terwijl die in 2011 nog maar 242 is, en ten tweede daalde de maximumscore van

volwassenen die het hoger onderwijs afwerkten tussen 1996 en 2011 van 296 naar 282. Betekent dit echter ook dat de waarde van deze opleidingsniveaus is afgenomen ten opzichte van 1996?

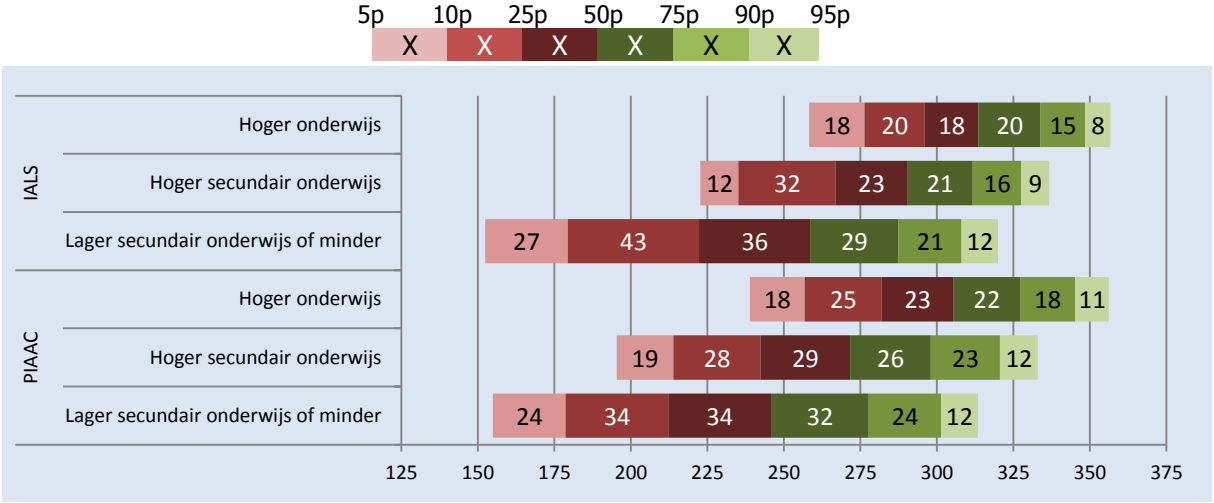

Bron: Cincinnato & De Meyer, 2013, p. 256
X= puntenverschil tussen de percentielen

Figuur 2: Spreiding van de geletterdheidsscores overheen de percentielen naar opleidingsniveau – IALS en PIAAC.

Op een aantal vlakken is de samenstelling van zowel de groep 'hoger secundair onderwijs' als de groep 'hoger onderwijs' sterk veranderd tussen 1996 en 2011 (tabel 2). Behalve veranderingen op het niveau van migratiestatus en tewerkstellingssituatie, is de verschuiving van de leeftijdsstructuur de meest opvallende. De 25- tot 34-jarigen zijn minder sterk vertegenwoordigd in PIAAC dan in IALS: voor de groep 'hoger secundair onderwijs' is er een daling van 27% naar 13%, voor de groep 'hoger onderwijs' een daling van 25% naar 12%. De 55- tot 65-jarigen, op hun beurt, zijn minder sterk vertegenwoordigd in IALS dan in PIAAC: in de groep 'hoger secundair onderwijs' is er een stijging 17% naar 32%, en in de groep 'hoger onderwijs' een stijging van 19% naar 30%. Gezien de algemeen zwakkere prestatie voor geletterdheid van 55- tot 65-jarigen en de betere prestatie van 25- tot 34-jarigen (cf. Cincinnato & De Meyer, 2013, p. 77), is de slechtere prestatie van de zwak presterenden in PIAAC ten opzichte van IALS mogelijk te wijten aan de veranderde leeftijdsstructuur eerder dan aan de intrinsieke waarde van een getuigschrift/diploma. Ongeacht het opleidingsniveau daalt immers de geletterdheid met de leeftijd (cf. OECD, 2013, p. 193) en bijgevolg kan een sterkere vertegenwoordiging van ouderen in een bepaalde vaardigheidsgroep (in dit geval het laagste kwartiel) een zwakkere prestatie voor geletterdheid tot gevolg hebben.

In de groep 'lager secundair onderwijs of minder' zijn de opmerkelijkste verschuivingen vast te stellen op het vlak van migratiestatus, anderstaligheid en het opleidingsniveau zelf. Zo ziet men, ten eerste, dat ten opzichte van 1996, migranten sterker vertegenwoordigd zijn; ongeveer een kwart van de zwak presterenden is geboren buiten België (24% t.o.v. 9% in 1996). Vervolgens is ook het aandeel anderstaligen toegenomen, met name van 8% in 1996 naar 24% in 2011. Ten slotte, waar in 1996 slechts een derde (32%) van de laaggeschoolde volwassenen het lager secundair onderwijs afwerkten, is dit gestegen tot meer dan de helft in 2011 (55%).

Tabel 2: Samenstelling van de Vlaamse groep zwak presterenden (i.e. geletterdheidsscore kleiner of gelijk aan percentiel 25) volgens hoogste opleidingsniveau – IALS en PIAAC.

	Lager secundair onderwijs of minder				Hoger secundair onderwijs				Hoger onderwijs			
	IALS		PIAAC		IALS		PIAAC		IALS		PIAAC	
	%	St. fout	%	St. fout	%	St. fout	%	St. fout	%	St. fout	%	St. fout
Geslacht												
Man	35	(3,63)	45	(3,07)	50	(3,95)	51	(2,12)	46	(3,65)	39	(2,37)
Vrouw	65	(3,63)	55	(3,07)	50	(3,95)	49	(2,12)	54	(3,65)	61	(2,37)
Leeftijd												
16-24	4	(9,86)	10	(1,80)	11	(2,76)	9	(1,06)	7	(1,78)	3	(0,78)
25-34	7	(2,47)	7	(1,64)	27	(3,60)	13	(1,43)	25	(4,10)	12	(1,57)
35-44	26	(4,54)	14	(2,52)	22	(3,51)	18	(1,67)	24	(2,77)	24	(1,90)
45-54	25	(3,70)	22	(2,14)	22	(3,31)	28	(1,88)	26	(3,63)	31	(2,37)
55-65	38	(5,54)	46	(2,84)	17	(2,57)	32	(2,02)	19	(2,45)	30	(2,29)
Opleidingsniveau												
≤ BO	68	(2,71)	45	(3,03)	-	-	-	-	-	-	-	-
LSO	32	(2,71)	55	(3,03)	-	-	-	-	-	-	-	-
HSO	-	-	-	-	100	(0,00)	100	(0,00)	-	-	-	-
HO (kt)	-	-	-	-	-	-	-	-	73	(2,81)	77	(2,43)
HO (lt) +UO	-	-	-	-	-	-	-	-	27	(2,81)	23	(2,43)
Sociaal-economische status												
< SO	93	(7,28)	85	(2,13)	64	(3,58)	61	(2,13)	49	(4,70)	36	(2,63)
SO	5	(7,28)	12	(2,09)	26	(3,52)	30	(2,14)	23	(4,21)	35	(2,50)
HO	2	(1,99)	2	(0,97)	10	(3,05)	8	(1,48)	27	(4,41)	30	(2,39)
Migratiestatus												
Autochtoon	91	(3,76)	76	(2,74)	93	(2,16)	85	(1,60)	92	(2,23)	86	(1,89)
Migrant	9	(3,76)	24	(2,74)	7	(2,16)	15	(1,60)	8	(2,23)	14	(1,89)
Taal												
Nederlandstalig	92	(2,90)	76	(2,44)	90	(2,37)	85	(1,58)	90	(2,80)	85	(1,83)
Anderstalig	8	(2,90)	24	(2,44)	10	(2,37)	15	(1,58)	10	(2,80)	15	(1,83)
Tewerkstellingssituatie												
Tewerkgesteld	31	(5,58)	39	(2,95)	61	(4,51)	65	(2,07)	73	4,16	78	1,92
Gepensioneerd	18	(3,90)	15	(2,38)	8	(2,12)	13	(1,35)	6	1,58	11	1,47
Werkzoekend	10	(2,83)	6	(1,33)	13	(2,67)	7	(1,11)	6	2,15	3	0,72
Student	2	(9,99)	7	(1,44)	3	(1,20)	4	(0,76)	3	1,39	1	0,48
Huishouden	32	(5,45)	19	(2,41)	13	(2,69)	6	(0,87)	10	2,48	2	0,62
Andere	7	(2,98)	14	(2,12)	2	(1,16)	6	(0,97)	3	1,21	4	0,97

Samenstelling van de zwak presterenden volgens leeftijdscohorte

Figuur 3 toont aan dat maximumprestatie van de zwakst presterenden er op vooruit gaat voor de leeftijdscohorten vanaf 35 jaar, maar evenzeer dat de maximumprestatie van de jongste zwakst presterenden er op achteruit gaat. Voor het laagste kwartiel zijn de verschillen minder uitsproken, maar nog steeds in dezelfde lijn; in 1996 behaalden de zwak presterende 16- tot 24-jarigen (i.e. percentiel 25) nog een maximumscore van 231 terwijl in 2011 deze prestatie is weggezakt naar een score van 208. Bij de 35- tot 44 jarigen is er een lichte verbetering merkbaar, evenals bij de 45- tot 54-jarigen, respectievelijk van 250 naar 257 en van 239 naar 243. De verbetering in prestatie bij de 55- tot 65-jarigen is wel meer uitgesproken; van 243 naar 258.

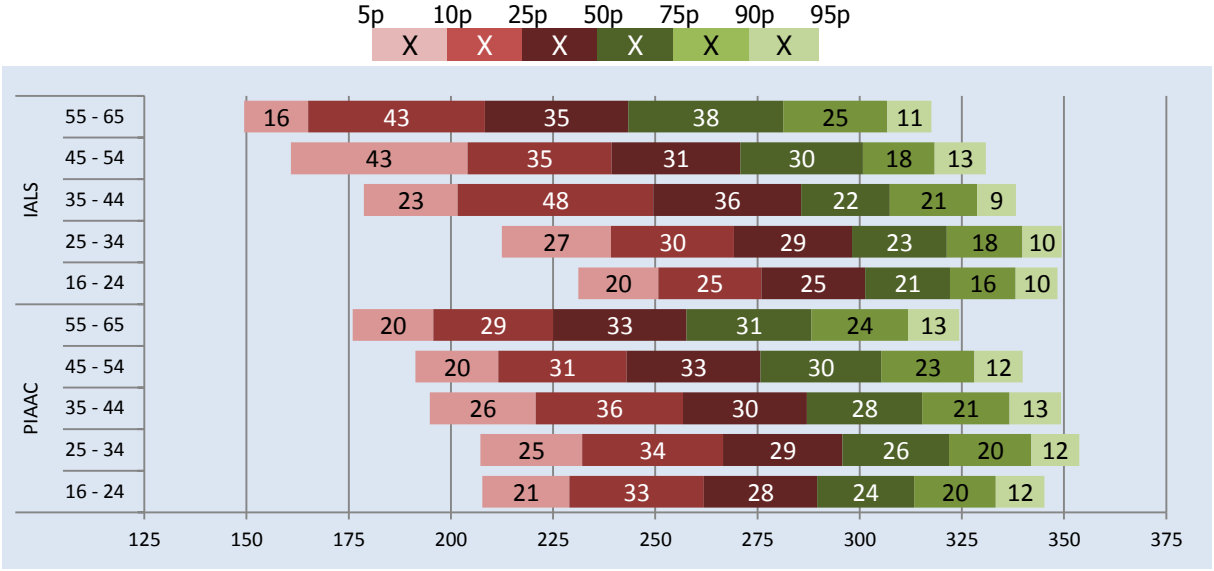

Bron: Cincinnato & De Meyer, 2013, p. 254
X= puntenverschil tussen de percentielen

Figuur 3: Spreiding van de geletterdheidsscores overheen de percentielen naar leeftijd – IALS en PIAAC.

De samenstelling van de groep zwak presterenden in de jongste leeftijdscohorte in IALS en PIAAC kan niet vergeleken worden. Doordat de steekproef van zwak presterende jongeren relatief klein is in IALS, zijn de standaardfouten op de percentages relatief groot (tabel 3). Exacte percentages kunnen daarom met weinig precisie worden vastgelegd. Voor de andere leeftijdscohorten zijn vergelijkingen wel mogelijk.

Tussen 1996 en 2011 is de meest markante verschuiving over de verschillende leeftijdscohorten heen, de stijging in het opleidingsniveau van de zwak presterenden. Deze stijging is het meest uitgesproken bij de leeftijdscohorten vanaf 35 jaar omdat het afgenomen aandeel zwak presterenden uit de lagere opleidingsniveaus (lager secundair onderwijs of minder) er samengaat met een toegenomen aandeel in de hogere opleidingsniveaus (hoger onderwijs). Mogelijk verklaart dit ook waarom de zwak presterenden vanaf deze leeftijdscohorte in PIAAC beter presteren dan in IALS.

Tabel 3: Samenstelling van de Vlaamse groep zwak presterenden (i.e. geletterdheidsscore kleiner of gelijk aan percentiel 25) volgens leeftijdscohorten – IALS en PIAAC.

	16 - 24				25 - 34				35 - 44				45 - 54				55 - 65			
	IALS		PIAAC		IALS		PIAAC		IALS		PIAAC		IALS		PIAAC		IALS		PIAAC	
	%	St. fout	%	St. fout	%	St. fout	%	St. fout	%	St. fout	%	St. fout	%	St. fout	%	St. fout	%	St. fout	%	St. fout
Geslacht																				
Man	53	(8,88)	51	(2,86)	50	(3,72)	49	(2,86)	51	(2,74)	50	(3,12)	45	(4,02)	46	(2,28)	18	(3,73)	46	(2,85)
Vrouw	47	(8,88)	49	(2,86)	50	(3,72)	51	(2,86)	49	(2,74)	50	(3,12)	55	(4,02)	54	(2,28)	82	(3,73)	54	(2,85)
Opleidingsniveau																				
≤ BO	14	(44,03)	7	(1,58)	12	(5,12)	6	(1,58)	39	(4,53)	8	(1,67)	58	(4,69)	15	(2,19)	69	(4,52)	29	(2,91)
LSO	50	(18,02)	46	(3,26)	33	(4,72)	20	(2,55)	37	(3,67)	17	(2,30)	25	(4,11)	24	(2,57)	22	(4,55)	28	(2,87)
HSO	34	(25,67)	46	(3,03)	49	(5,24)	67	(3,13)	21	(3,97)	60	(3,60)	15	(4,36)	54	(3,07)	8	(3,58)	34	(3,18)
HO (kt)	2	(1,35)	0,4	(0,41)	4	(1,29)	5	(1,51)	2	(1,24)	12	(2,00)	2	(0,92)	5	(1,46)	1	(0,94)	7	(1,47)
HO (L) +UO	0,3	(0,42)	1	(0,69)	2	(1,26)	3	(1,17)	1	(0,59)	2	(0,96)	-	-	2	(0,78)	-	-	2	(0,85)
Sociaal-economische status																				
< SO	54	(38,24)	23	(2,98)	71	(6,69)	43	(3,55)	85	(3,46)	50	(3,49)	91	(3,74)	75	(2,84)	93	(4,39)	82	(2,87)
SO	26	(26,86)	51	(3,54)	20	(5,30)	39	(3,52)	14	(3,51)	36	(3,40)	8	(3,63)	21	(2,52)	5	(3,81)	17	(2,84)
HO	20	(13,00)	26	(3,13)	9	(4,25)	18	(2,87)	1	(1,23)	15	(2,23)	1	(1,28)	5	(1,42)	2	(2,14)	1	(0,68)
Migratiestatus																				
Autochtoon	95	(7,53)	85	(2,55)	87	(4,60)	77	(3,08)	93	(2,67)	76	(2,73)	93	(3,04)	85	(2,02)	94	(2,90)	91	(1,70)
Migrant	5	(7,53)	15	(2,55)	13	(4,60)	23	(3,08)	7	(2,67)	24	(2,73)	7	(3,04)	15	(2,02)	6	(2,90)	9	(1,70)
Taal																				
Nederlandstalig	85	(49,52)	79	(2,63)	87	(4,69)	74	(3,21)	92	(3,01)	77	(2,96)	95	(2,61)	90	(1,71)	93	(3,38)	90	(1,64)
Anderstalig	15	(49,52)	21	(2,63)	13	(4,69)	26	(3,21)	8	(3,01)	23	(2,96)	5	(2,61)	10	(1,71)	7	(3,38)	10	(1,64)
Tewerkstellingssituatie																				
Tewerkgesteld	34	(19,68)	29	(3,12)	88	(1,90)	76	(2,72)	59	(3,81)	83	(2,09)	49	(5,22)	77	(2,00)	3	(2,35)	29	(2,99)
Gepensioneerd	-	-	-	-	-	-	0,5	(0,43)	2	(2,59)	0,3	(0,33)	6	(2,73)	1	(0,61)	41	(6,23)	36	(3,14)
Werkzoekend	9	(8,99)	10	(1,83)	6	(1,22)	11	(2,07)	15	(4,30)	7	(1,32)	15	(3,25)	3	(0,94)	4	(2,89)	8	(1,53)
Student	53	(5,62)	59	(3,35)	1	(0,60)	1	(0,57)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Huishouden	1	(12,51)	1	(0,78)	4	(1,69)	4	(1,43)	18	(3,95)	4	(1,08)	26	(4,47)	9	(1,44)	44	(6,09)	15	(2,06)
Andere	4	(3,08)	0,5	(0,47)	1	(0,56)	7	(1,53)	6	(3,75)	6	(1,43)	4	(2,73)	10	(1,64)	8	(4,53)	12	(1,81)

Een andere merkwaardige verschuiving in de leeftijdscohorten vanaf 35 jaar ligt op het niveau van de tewerkstellingssituatie. Tussen 1996 en 2011 is het aandeel tewerkgestelde zwak presterenden sterk tot zeer sterk toegenomen en het aandeel gepensioneerde of werkzoekende zwak presterenden afgenomen. Volwassenen met zwakke vaardigheden vinden dus blijkbaar gemakkelijker hun weg naar de arbeidsmarkt dan voorheen; en ook dit kan verklaren waarom de zwak presterenden vanaf 35 jaar het beter doen in PIAAC dan in IALS. Het gebruik van vaardigheden, onder andere tijdens professionele activiteiten, helpt immers het vaardigheidsniveau te behouden of te verhogen.

Referenties

Cincinnato, S. & De Meyer, I. (2013). *Vaardig genoeg voor de 21ste eeuw? De eerste Vlaamse resultaten bij PIAAC*, http://www.piaac.ugent.be/uploads/assets/65/1381236408405-Vaardig%20genoeg%20voor%20de%2021ste%20eeuw.pdf

OECD (2013). *OECD Skills Outlook 2013: First Results from the Survey of Adult Skills*. OECD Publishing: http://dx.doi.org/10.1787/9789264204256-en